

Nikola Kuzanski i hrvatski filozofi i teolozi humanizma i renesanse

Banić-Pajnić, Erna

Source / Izvornik: **Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 2007, 33, 43 - 55**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:783988>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

NIKOLA KUZANSKI I HRVATSKI FILOZOFI I TEOLOZI HUMANIZMA I RENESANSE

ERNA BANIĆ-PAJNIĆ

Institut za filozofiju, Zagreb

UDK 19 Kuzanski
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 16. 5. 2007.
Prihvaćen: 16. 7. 2007.

Sažetak

U tekstu se govori o vezama i utjecajima između možda najznačajnijeg mislioca s početka novovjekovlja Nikole Kuzanskog i nekih hrvatskih teologa i filozofa razdoblja humanizma i renesanse. Pritom je prije svega riječ o vezi između Ivana Stojkovića, značajnog teologa i filozofa, i Kuzanskog, a onda i o nekim poveznicama između Kuzanskog i Jurja Dragišića te Andrije Dudića. Ističe se napose značenje Stojkovićeve biblioteke odnosno zbirke rukopisa koju je ovaj testamentom zavještao Dominikanskom samostanu u Baselu, a koja je, čini se, odigrala značajnu ulogu u intelektualnom formiranju Nikole Kuzanskog.

Ključne riječi: Nikola Kuzanski, Ivan Stojković, Juraj Dragišić, Johannes Reuchlin, koncil u Baselu, rukopisi, Platonička akademija

U mnoge pogrešne predodžbe o prošlim vremenima i načinu života u tim vremenima može se ubrojiti i ona po kojoj su intelektualci međusobno slabo komunicirali. O tome da se doista radi o zabludi svjedoče i životopisi brojnih hrvatskih intelektualaca, filozofa i teologa, a ovom prilikom osvrnut ćemo se na specifičan slučaj povezanosti nekih od najznačajnijih hrvatskih filozofa iz razdoblja humanizma i renesansne i jednog od možda najznačajnijih intelektualaca razdoblja prijelaza iz srednjega u novi vijek – Nikole Kuzanskog (Nicolaus Cusanus, 1401–1464). S tim je filozofom, teologom, diplomatom i znanstvenikom nekim čudesnim vezama povezana nekolicina hrvatskih intelektualaca. Ovom prilikom prikazat ću njegove veze prije svega s Ivanom Stojkovićem, a potom samo usputno spomenuti i veze s

Jurjem Dragišićem; točnije, o tim ću vezama iznijeti ono što sam pronašla u literaturi radeći na projektu »Nikola Kuzanski i njegov utjecaj na hrvatske renesansne filozofe«. Valja istaknuti da se, kad se ovdje govori o vezama, ne misli isključivo na neposredne fizičke kontakte, već na neke poveznice i dodirne točke koje se daju dokumentirati raznim dokumentima, a o nekima se posredno može zaključiti na temelju životopisnih podataka dotičnih mislilaca. U svakom od ova tri slučaja radi se o specifičnim dodirnim točkama te o različitom intenzitetu veze.

Kuzanski je, kao jedan od najznačajnijih mislilaca prijelaznog razdoblja 15. stoljeća, svojom filozofijom svakako najznačajnije utjecao na možda najznačajnijeg hrvatskog renesansnog filozofa Franu Petrića. No s obzirom na to da o tome utjecaju, osim onoga što se iščitava iz nekih ključnih postavki Petrićeve filozofije, nema drugih svjedočanstava, pitanje tog utjecaja trebalo bi zasebno obraditi.¹

U slučaju gore navedene dvojice mislilaca radi se o drugom tipu veza.

Možda najznačajniji događaj u životu Nikole Kuzanskog bilo je sudjelovanje na značajnom crkvenom koncilu u Baselu, koji će uz prekide trajati gotovo osamnaest godina (Kuzanski je na koncilu sudjelovao od 1432. do 1437. godine), a na kojem je sudjelovalo oko pet stotina biskupa. Upravo na koncilu u Baselu počinje Kuzanski graditi svoju crkvenopolitičku karijeru (bio je izabran za člana Odbora za nauk vjere). Na samom početku koncila Kuzanski je na strani koncilijarista, koji zastupaju stajalište o primatu koncila nad papom. Gorljivi predstavnici koncilijarizma uz njega su Ivan iz Segovije (Ioannes da Segovia)² te Enea Silvio Piccolomini (koji će kasnije

¹ Neke ključne teze Petrićeve filozofije, poput one o beskonačnosti prostora odnosno svijeta, ili poput koncepcije jedne *pia philosophia* itd. nesumnjivo su razvijene na tragu Kuzančevih stavova. Pođudarnosti su ne samo formalne (pozivanje na istu, novoplatoničku tradiciju) već i cjelokupni postav i misaoni sklop Petrićev podsjeća na onaj Nikole Kuzanskog. Ne znamo, međutim, pouzdano ni je li i, ako jest, preko kojih izvora Petrić bio upoznat s Kuzančevom filozofijom.

Petrić izričito spominje Kuzanskog u posveti Emanuelu Savojskom u svome djelu *De-lla nuova geometria* objavljenom u Ferrari 1587, gdje ga spominje među »gli ultimi Matematici, Cusano, Campano, Monteregio e Copernico«.

² Ivan iz Segovije (Ioannes de Segovia, Juan Alfonso de Segovia) prema jednim je rođen 1395, prema drugima 1422, a umro je 1458. Ivan iz Segovije najznačajniji je pobornik kasnosrednjovjekovnog koncilijarizma. No prije svega on je zagovornik uspostavljanja kršćansko-islamskog dijaloga. Studirao je teologiju u Salamanci, gdje će kasnije djelovati kao profesor. Godine 1433. bit će predstavnik tog sveučilišta na Bazelskom koncilu, gdje se zalaže za uspostavljanje dijaloga s muhamedancima. O tom će koncilu potkraj života napisati

postati papa Pijo II). Kuzanski će, međutim, kasnije promijeniti stav i prijeći na stranu pape. U svome prvom značajnom spisu što ga podastire koncilu *De concordantia catholica* zastupa Nikola umjereni koncilijarizam. U spisu se zalaže i za ujedinjenje istočne i zapadne crkve. Na tom se koncilu Nikola istakao prije svega sudjelujući u žestokim raspravama s predstavnicima husita.

No taj je koncil značajan i za istraživanje hrvatske duhovne baštine. Na njemu je, naime, nastupio i dubrovački dominikanac Ivan Stojković³ (povjesničari filozofije i crkvene povijesti navode ga pod imenima Johannes da Ragusa, Ioannes de Ragusio, Česi ga zovu »Joannes Sclavus de Carvatiā«, a on sam se u svojim spisima potpisuje i s Ioannes Stoycus de Ragusio; kronograf Bazelskog koncila zove ga Ioannes Sclavus de Carvatiā 1390/95–1443), i to na strani koncilijarista. Ivan Stojković je, prema Stjepanu Krasiću »najveći hrvatski teolog svih vremena«,⁴ štoviše i otvorio taj koncil 23. srpnja 1431. godine, održavši inauguralni govor u ime pape Eugena IV. Kasnije će Stojković biti generalni tajnik koncila.

Čini se da su dvojica teologa i filozofa, no nadasve humanista, Kuzanski i Stojković, surađivala upravo u vezi s rješavanjem husitskog pitanja. Obojica su, naime, bili članovi istog povjerenstva koje je sudjelovalo u pre-

knjigu *Historia gestorum generalis concilii Basiliensis* (Beč, 1873, izd. E. Birk). Bio je u korespondenciji s Nikolom Kuzanskim, kojega je upoznao upravo na koncilu u Baselu. Dao je na latinski prevesti Kuran i Kuzanski mu je, nakon što je pročitao prijevod, poslao svoje kritičke opaske u vezi s tim prijevodom.

³ Ivan Stojković rođen je u Dubrovniku između 1390. i 1395, a umro u Lausannei 1443. godine. Studirao je teologiju i filozofiju u Padovi, a doktorirao na Pariškom sveučilištu 1420, na kojem će kasnije djelovati kao profesor. Sudjeluje na više crkvenih sabora, tako u Konstanzu 1417. godine (gdje susreće Jeana Gersona), u Paviji 1423. godine (na kojem nastupa kao papin delegat) i napokon u Baselu. Jedno je vrijeme poučavao teologiju u Bologni. O tome iscrpno vidi: I. Tomljenović, »Prilozi za biografiju Ivana Stojkovića«, u: *Misao i djelo Ivana Stojkovića*, Zagreb, 1986, str. 111–132; iscrpnu biografiju Ivana Stojkovića donosi i Serafin Crijević Cerva u: *Bibliotheca Ragusina*, Zagreb, 1977, te B. Duda, *Joannis Stojković de Ragusio, O. P. (+1443) doctrina de cognoscibilitate Ecclesiae*, Romae, 1958.

Najznačajnija djela I. Stojkovića jesu: Ioannis Stojković de Ragusio, *Tractatus de ecclesia*, editio princeps, Zagrabiae, 1983, ur. F. Šanjek, uvod B. Duda, T. J. Šagi-Bunić, F. Šanjek, te *Konkordancija nepromjenjivih dijelova Biblije. Šesnaest biblijskih hermeneutskih postavki*, ur. F. Šanjek, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2006, a najviše podataka o životu i radu I. Stojkovića donosi zbornik *Misao i djelo Ivana Stojkovića (1390/95–1443)*, objavljen u Zagrebu 1986, prir. F. Šanjek. Mnoga su mu djela ostala u rukopisu.

⁴ Usp. A. Bilokapić, »Hrvati o Ivanu Stojkoviću«, u: *Misao i djelo Ivana Stojkovića*, Zagreb, 1986, str. 165.

govorima s predstavnicima husita.⁵ Koncil u Baselu sasvim je sigurno mjesto na kojem su se prvi put sreli Kuzanski i Stojković i moglo bi se reći da je obojici taj koncil bio od presudnog značenja za njihov daljnji životni put (upravo na tom koncilu, naime, Kuzanski predstavlja svoje rano djelo *De concordantia catholica*, a Stojković u Baselu piše svoje najznačajnije djelo *Tractatus de ecclesia* kako bi preobratio husite; osim toga zajedno s gore spomenutim predstavnikom koncilijarizma na Bazelskom koncilu, Ivanom iz Segovije, radi na konkordancijama Biblije koje su izašle u Baselu 1496). U svakom slučaju, barem u početku rada koncila, u polemikama oko primata u Crkvi, Kuzanski i Stojković na istoj su strani i zalažu se za jedinstvo i mir u Crkvi, za pregovore s predstavnicima Istočne crkve te ističu neophodnost crkvenih reformi. No o kontaktu između dvojice mislilaca zasada nema detaljnijih podataka. (Stojković će kasnije o početku i odvijanju Baselskog sabora napisati jedno djelo, što će ostati nedovršeno).⁶

No ima još jedna poveznica između dvojice kardinala.⁷ To je Giuliano Cesarini,⁸ osoba koja je odigrala vrlo značajnu ulogu na koncilu u Baselu

⁵ O tome da je u rješavanju spornih pitanja s predstavnicima husita upravo Stojković znatno utjecao na Kuzančeve stavove vidi W. P. Eckert, »Nikolaus von Kues und Johannes Reuchlin«, u: *Nicolo Cusano agli inizi del mondo moderno*, Atti del congresso internazionale in occasione del V centenario della morte di Nicolo Cusano, Bressanone, 6–10. IX, 1964, str. 204, te ono što kaže pisac možda dosad najznačajnije monografije o Nikoli Kuzanskom E. Vansteenberghe u: *Le cardinal Nicholas de Cues*, Paris, 1920, str. 214.

⁶ Nedovršenu povijest pregovora predstavnika Baselskog koncila s Grcima objavio je Johannes Haller (ur.) u: *Die unvollendete, von J. von Ragusa verfasste Geschichte des Baseler Konzils mit den Griechen*, u: *Concilium Basiliense*, Basel, I (1896), str. 331–364.

⁷ Stojkovića će kardinalom imenovati papa Feliks V (Amadeo Savojski), kojega je koncil izabrao kao protupapu 1440. nakon što je smijenio Eugena IV, i koji će kasnije (1449) zbog osporavanja legitimnosti odstupiti s te funkcije. I prije tog imenovanja Stojković je bio osobni savjetnik Amadea Savojskog.

⁸ Giuliano Cesarini (1398–1444) bio je Kuzančev učitelj i dugogodišnji prijatelj, s kojim se Kuzanski upoznao još za studija u Padovi. Kardinal Giuliano Cesarini rođen u Rimu (1398), djelovao je pod patronatom pape Martina V. kao izraziti protivnik koncilijatorne struje. Tu je poziciju zastupao i na koncilu u Baselu kojemu je predsjedao od 1431. Godine 1437. povlači se s te funkcije. Radio je na unutarnjoj reformi te na jedinstvu Crkve. Stoga ne čudi da mu Kuzanski posvećuje svoje prvo značajno djelo *De concordantia catholica*, u kojem obrađuje upravo ta pitanja (to je djelo napisao sedam godina prije spisa *De docta ignorantia*). Značajnu je ulogu Cesarini odigrao u pregovorima s bizantskim predstavnicima na koncilu u Ferrari 1438. i potom u Firenzi 1439. Boravio je potom kao papinski izaslanik u Mađarskoj, zalažući se za nastavak rata s Turcima. Ubijen je u bitci kod Varne u Bugarskoj 1444.

Osim svoga djela *De docta ignorantia* tom će kardinalu Kuzanac posvetiti i svoje djelo *De coniecturis*.

kao izaslanik pape Eugena IV. A upravo kardinalu Cesariniju, kojeg je upoznao još za studija u Padovi, Kuzanski posvećuje neka od svojih najznačajnijih djela (*De concordantia catholica*, *De docta ignorantia*, *De conjecturis*). No Cesarini je povezan i sa Stojkovićem.

Kad je, naime, papa Martin V. poslao Cesarinija na put po njemačkim zemljama s namjerom da radi na suzbijanju husitskog pokreta i da pripremi crkveni sabor u Baselu na kojem će husitsko pitanje biti jedno od ključnih pitanja, kao pratioca mu je dodijelio upravo Ivana Stojkovića, koji je bio upućen u srž problema. Cesarinija je i Stojković upoznao još za studija u Padovi, gdje će nešto kasnije studirati i Kuzanski.

Premda će kasnije stati na suprotne strane, putovi dvojice intelektualaca i dalje su tekli paralelno, a ponekad se i ukrštali. Kako su se s vremenom razlike u stajalištima između konciliarista i pape produbile i sukobi zaoštrili, dogodilo se da su 1435. na put u Carigrad krenula dva poslanstva s namjerom da bizantske vladare i crkvene velikodostojnike privole da dođu na dogovore o ujedinjenju dviju crkava u neki od europskih gradova. Već je na koncilu u Baselu došlo, naime, do razmimoilaženja i u vezi s mjestom održavanja pregovora s predstavnicima Istočne crkve, pa dok su konciliaristi predlagali jedan od gradova srednje Europe, papinski predstavnici zalagali su se za to da to bude neki od talijanskih gradova.

Jedno je poslanstvo bilo ono što ga sačinjavaju predstavnici Baselskog koncila i u njemu je, uz Simona Frerona i Henrika Mengera, bio i Stojković, a drugo ono što ga u Carigrad šalje papa Eugen IV. i u njemu je, sada na strani pape, bio i Nikola Kuzanski. Oba su se poslanstva gotovo istovremeno našla u Carigradu.

Pobijedila je strana koja je predstavljala papu (uvjet, naime, predstavnika Istočne crkve da dođu na sabor ujedinjenja bio je da na njemu bude nazočan papa kao službeni predstavnik Zapadne crkve). Tako će taj koncil ujedinjenja biti održan najprije u Ferrari 1438. i potom u Firenzi 1439. godine.

Za Kuzanskog je to putovanje u Carigrad u svojstvu papina izaslanika bilo višestruko značajno. Ponajprije, njegovo je poslanstvo u pregovorima s carigradskim crkvenim velikodostojnicima bilo uspješnije. A potom, na povratku iz Carigrada, za vrijeme vožnje brodom, doživio je svojevrsno nadahnuće, koje će smatrati darom Božjim, naime uvid u (ne)mogućnost spoznaje Boga, uvid u »učeno neznanje«, što će biti glavna tema njegova programatskog spisa *De docta ignorantia* (objavljenog 1440) i jedna od okosnica njegove filozofije.⁹

⁹ O tome svjedoči pismo što ga na kraju svoga najznačajnijeg djela *O učenom neznanju* piše Giulianu Cesariniju: »Primi sad, prečasní oče, ono što sam već dugo pokušavao naći

No za Kuzanskog je to putovanje značajno i utoliko što za vrijeme boravka u Carigradu, a i za vrijeme samog putovanja, kontaktira s nekima od najznačajnijih bizantskih intelektualaca koji će doći na koncil u Ferrari (kamo je koncil premješten iz Basela) odnosno u Firenzi. U tom su poslanstvu, naime, bile osobe koje će odigrati značajnu ulogu kao posredovatelji grčke rukopisne građe Zapadu, ali i kao inicijatori značajnog prevoditeljskog rada u okviru humanizma i renesanse, koji se intenzivira upravo dolaskom ovih intelektualaca na Zapad.

Upravo su se intelektualci poput Plethona, Bessariona, Georgija iz Trapezunta, da navedem samo nekolicinu najznačajnijih, zalagali za »preporadanje« Platonove filozofije i potakli Cosima Medičejskog na osnivanje Platoničke akademije u Firenzi (pri čemu je najznačajniju ulogu odigrao Gemistos Plethon). Ovaj će pak glavu Akademije – Marsilija Ficina potaknuti na to da prevede s grčkog na latinski cjelokupnog Platona, ali usto i čitav niz spisa novoplatoničkih filozofa (Plotina, Prokla, Jambliha) te spise pripisane Hermesu Trismegistu.

Treći moment zbog kojeg je Kuzančev boravak u Carigradu bio značajan jest činjenica što je ondje došao u posjed nekih grčkih rukopisa koje će u Italiji dati prevesti nekim značajnim humanistima.¹⁰ Pritom je napose značajno to što za vrijeme boravka u Carigradu dolazi u posjed rukopisa nekih Proklovih djela, prije svega njegove *Theologia Platonica* (koju je Nikola iz Ferrare dao poznatom humanistu Ambrosiju Traversariju da je prevede na

na različitim putovima nauka, a što nisam mogao sve dok nisam na moru, vraćajući se iz Grčke – vjerujem s pomoću dara odozgo, od oca svjetala, od kojeg je dano sve najbolje – bio doveden do toga da spoznam ono neshvatljivo na neshvatljiv način u učenome neznanju nadilaženjem neprolaznih istina, ljudima spoznatljivih. To sam <učeno neznanje> u njemu, koji je istina, izložio u ovim knjižicama, koje se po istom načelu mogu sažeti ili proširiti« Usp. Nicolaus Cusanus/Nikola Kuzanski, *De docta ignorantia/O učenom neznanju*, ur. E. Banić-Pajnić, prev. L. Boršić i I. Galić, Zagreb, 2007, str. 241.

¹⁰ G. Saitta u *Nicolo Cusano e l'umanesimo italiano* (Bologna, 1957), piše kako je Grk Sophianos posvetio Kuzanskom prijevod s grčkog na latinski Plethonova djela *De fato*; taj je Sophianos nekoliko prijevoda s grčkog na latinski posvetio i kardinalu Bessarionu. Kuzanski je osim toga bio u vezi i sa znamenitim humanistima Poggiom Bracciolinijem te s Lorenzom Valloom, koji su intenzivno prevodili tekstove s grčkog na latinski. I poznati humanist Francesco Filelfo (kojega Cesarini poziva kao prevodioca na koncil u Baselu) posjetio je Kuzanskog, koji je u krugovima talijanskih humanista bio poznat prije svega kao kolekcionar grčkih rukopisa. Čini se da ga je na jednom od svojih putovanja posjetio i Pico della Mirandola. Georgije iz Trapezunta posvećuje mu svoj prijevod Platonova *Parmenida*, a Kuzanski je u svojoj biblioteci posjedovao i njegov prijevod Platonovih *Zakona*.

latinski). To će djelo značajno utjecati na Kuzančevo filozofijsko mišljenje.¹¹

No gotovo iz istih razloga boravak u Carigradu bio je značajan i za Ivana Stojkovića (o tome svjedoči njegov dnevnik s puta u Carigrad te *Izveštaj carigradskog poslanstva*).¹² Što se tiče njegove uloge u poslanstvu Bazelskog koncila, valja naglasiti kako Stojković iz Carigrada šalje pisma u kojima brani legalnost toga koncila. Osim toga, Stojković se zalagao za to da na saboru ujedinjenja budu i predstavnici Srpske pravoslavne crkve, ali su ovi to odbili. Istovremeno se zalagao i za uključenje u pregovore predstavnika Crkve bosanske.

I Stojković je u Carigradu, u kojem je boravio dvije godine (od 24. 9. 1435 – 2. 11. 1437), nabavio neke vrijedne grčke rukopise.¹³ Upravo vezano uz te rukopise može se govoriti o vezi između Kuzanskog i Stojkovića.

¹¹ O tom rukopisu vidi: Werner Krämer, »Der Beitrag des Nikolaus von Kues zum Unionskonzil mit der Ostkirche«, u: *Mitteilungen und Forschungsbeiträge der Cusanus-Gesellschaft*, 9 (1971), str. 34–52.

¹² Dnevnik je objavljen kao: »Iohannes (Stojković) de Ragusio, Diarii de missione Constantinopolitana«, u: J. D. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, XXXI, Venetiis, 1798, str. 248–253; prema F. Šanjeku (u: *Misao i djelo Ivana stojkovića, Uvodne napomene*) Stojković je svoj boravak u Carigradu opisao u *Dnevniku s puta u Carigrad i Izveštaju carigradskog poslanstva* (u reprintu spomenutog spisa J. D. Mansija objavljenom u Grazu 1961. stoji naslov *Relatio D. Joannis de Ragusio, Sac. Theologiae professoris, Oratoris Sacri Concilii Basiliensis plurimis annis apud Graecos in Civitate Constantinopolitana constituti*, na str. 248–254). I. Tomljenović navodi samo da Stojković iz Carigrada šalje »pisma«.

¹³ O grčkim rukopisima I. Stojkovića vidi: A. Vernet, »Les manuscrits grecs de Jean de Raguse (+1443)«, *Basler Zeitschrift*, 61 (1961), str. 75–108. Ovaj upućuje na H. Omonta i njegov »Catalogue des manuscrits grecs des bibliothèques de Suisse...« objavljeno u *Zentralblatt fuer Bibliothekswesen*, II (1886) i br. VIII (1891), a oslanja se uglavnom na popis Stojkovićevih rukopisa što ga je sačinio alzaški humanist Beatus Rhenanus (1485–1547). Prema nekim je povjesničarima, npr. P. Mandonnetu, Erazmo Rotterdamski pri objavljivanju Novog zavjeta koristio upravo grčke rukopise Novog zavjeta što ih je na Zapad donio Ivan Stojković.

O Stojkovićevu interesu za stare rukopise piše F. Šanjek: »On je za vrijeme studija, aktivne profesorske službe u Parizu i Bologni kao i za čestih diplomatskih misija, koje učenog Hrvata vode od obala Rajne do Bospora, nabavio ili dao prepisati velik broj kodeksa«, usp. F. Šanjek, »Ivan Stojković Dubrovčanin«, u: *Konkordancija nepromjenjivih dijelova Biblije. Šesnaest biblijskih hermeneutskih postavki*, Zagreb, 2006, str. 15. Šanjek ističe kako su u Carigradu za Stojkovića radila dva profesionalna prepisivača, jedan za grčke i drugi za latinske rukopise. Najveći dio kodeksa u Stojkovićevu posjedu potječe upravo iz Carigrada.

Stojković je iz Carigrada donio i neke grčke i latinske tekstove o islamu, između ostalog i prijevod Kurana i još dva spisa o Muhamedu. Autori su tog prijevoda Herman Dalmatin i njegov prijatelj Robert od Chestera (Kettona).

Čini se, naime, da je Stojković preko tih rukopisa odigrao izvjesnu ulogu u intelektualnom formiranju Nikole Kuzanskog. Sudeći prema dokumentima, čini se da je prije svega njegovo uvažavanje i isticanje značenja Dionizija Areopagite značajno utjecalo na Kuzanskog (a već iz letimičnog pregleda Kuzančevih djela jasno je koliki su utjecaj na uobličenje njegove filozofijsko-teologijske misli imala djela pripisana Dioniziju Areopagiti; može se reći da je, napose u vezi sa stavovima o mogućnosti spoznaje Boga, upravo Dionizije jedan od uzora Nikole Kuzanskog). O tome piše Paul W. Eckert: »Čini se da je Ioannes de Ragusa upozorio Kuzanskog na Dionizija (sc. Areopagitu) čije je spise dobro poznao«. ¹⁴

Još jedan značajan podatak vezan uz njegovu zbirku rukopisa odnosi se na jedno izdanje Novog zavjeta što ga na temelju grčkog kodeksa iz Stojkovićeve biblioteke 1553. u Baselu daje objaviti Erazmo Rotterdamski. Usp. F. Šanjek, op. cit. str. 17, te G. Bedouelle, »Jean de Raguse aux mains des historiens«, u zborniku *Misao i djelo Ivana Stojkovića*, Zagreb, 1986, str. 141–153.

Stojkovićeve je biblioteka sadržavala, prema Vernetu, značajna djela, primjerice djela Ćirila Aleksandrijskog, Ciprijana, zbirku asketskih spisa iz biblioteke Johannes Sambucusa, jedan Ptolemejev spis (*Geographia Ptholomei*; editio princeps Ptolemeja objavljeno u Baselu 1533. temelji se na tome rukopisu, a dao ga je objaviti Erazmo), djela Ivana Zlatoustog, Bazilija, Atanazija, Atenagore, Grgura Nazijanskog, Ksenofona, Plutarha, Strabona, Filona Bizantskog, Tukidida, Hermogenovu *Retoriku*, djela Justina Martira, Platonovog *Fedra*, Pindara, Aristotelov *Organon* (na pergameni, s oznakom »Aristotelis dialectica tota«), *Acta* Nicejskog koncila, Teodozijejev spis protiv Nestorija (tekst je koristio Reuchlin, koji je dijelove preveo na latinski), djela Ivana Kantakuzenskog, Grgura iz Nise, jedan latinski prijevod Proklova *De providentia*, djela Dionizija Areopagite (*De divinis nominibus*, *De caelesti et ecclesiastica hierarchia*; zanimljivo je da uz ovaj rukopis stoji zabilješka »Habet doct/us/ /R/euchlinus/« – bilješka potječe od prvog popisivača zbirke rukopisa Beatusa Rhenanusa. Prema zabilješci uz rukopis još stoji kako ga je posudio J. Reuchlin), Koran na armenskom itd.

Stojkovićeve je biblioteka očito, uz grčke, sadržavala i prijevode s grčkog na latinski te mnoge latinske rukopise.

O Stojkovićevoj zbirci rukopisa A. Vernet piše: »Usluge koje je dominikanski fundus pružao ne samo mnogim generacijama izdavača i tiskara u Baselu, već i plejadi erudita i humanista poput Beatusa Rhenanusa i Johannes Reuchlina, bit će moguće sagledati još bolje kad se bude mogao sa sigurnošću procijeniti utjecaj što ga je imao na njihovo djelo istraživanjem tekstova koje je izaslanik – bibliofil koncila u Baselu donio sa sobom iz Carigrada«. Op. cit., str. 81 (prev. E. Banić-Pajnić).

Većina se rukopisa nalazi danas u Univerzitetskoj biblioteci u Baselu, mnogi rukopisi ne mogu se pronaći, a mnogi se nalaze i u nekim drugim europskim bibliotekama.

¹⁴ Usp. P. W. Eckert, »Nikolaus von Kues und Johannes Reuchlin«, u: *Nicolo Cusano: agli inizi del mondo moderno*, Atti del Congresso internazionale in occasione del V centenario della morte di Nicolo Cusano, Bressanone, 6–10, IX, 1964, str. 197–198.

John Baptist Bachofen, Council

John de Ragusa

¶ In nomine sancte et individue trinitatis patris et filij et spiritus sancti amen Ad consolacionem aelium domini dei habentium et ad futura atqz presentia memoriam sacratissimi Basilienis Synodi. Conclij acta gesta decreta et statuta describere fideliter cupientes primo ut nullus valeat de auctoritate ipsius dubitare quoniam legitime congregatum fuit et quoniam sancte in hac parte operandum est et declarandum. Etiam nulla a principio nascente ecclesie Concilium generale tot et tantis auctoritatibus legitur aut repetitur congregatum quod hoc sancta universalis Basiliensis Synodus. Nam auctoritate deorum generalium Conciliorum in Constantinien et Senon et approbatione doctorum sumorum pontificum videlicet felicis memorie Maximi pape primi et modernum domini nostri Eugenii pape Conclij honorata existit et congregata. Etiam in Constantinien Concilio fuit editum decretum significans de frequentis generalium Conciliorum celebratione in quo statutum fuit ut post ipsius Conclij Constantinien celebrationem in quocumque loco debet generale Concilium celebrari et post ipsum aliud in septem annis ac demum de decennio in decennium per quos temporibus ad quorum evidenciam tenet predicti decreti sequitur et est talis

¶ Frequens generalium Conciliorum celebratio agrum domini proque cultura est que vices hominum et tribulos heresum evocat et sistit extirpat. excessus corrigi deformata reformat. et unquam domini ad firmitatem vobiscum firmitatem adducit. Illorum vero negotiorum promissa diffeminat atque fovet. Nec preteritum tempus recordatio et sancta consideratio ante oculos modo ponitur. Et propter hoc dicto sanctissimus decernimus ac ordinamus ut amodo Concilia generalia celebrantur. Ita quod prima a fine huius Conclij in quinquaginta immediate sequentibus septidua vobis a fine illius immediate sequentibus Conclij in sex menses ac demum de decennio in decennium per totum celebrantur. In locis que sumus ponitur per consensum aut sine consensu Conclij approbante et consentiente Concilio vel in eiusdem Concilii deputate et assignate locis tenentur ut sit per determinationem semper aut Concilio vigentibus aut per eorum dependentiam expectentur quoniam terminantur primo pontificatus de fine huius sancte Romanae ecclesie Cardinalium consilio ob emergentes forte casus abbreviare sed nullatenus progrederentur locum aut pro futuro Concilio celebrando deputatum absque eadem necessitate non mutentur. Sed si forte casus aliquis acciderit quo necesse fuerit ipsum locum videlicet mutari puta obsidionem quare non possit aut similibus tunc licet primo pontificatus de predicto fine aut duodecim mensium ipsorum consensu atque subscriptione alium locum prius deputato loco vicinior et apud eadem in natione interrogare nisi idem vel simile impedimentum per totam illam nationem viget tunc ad aliquem alium vicinior alius nationis locum apud huiusmodi Concilium potest transferri et quod plures et alij qui ad Concilium solent conveniri accedere teneantur ac si a principio locus ille fuisset deputatus.

A do tog utjecaja je, pored ostalog, došlo i zahvaljujući bogatoj biblioteci bazelskog dominikanskog samostana kojemu je veliki humanist Ivan Stojković 1443. oporučno zavještao svoje rukopisno blago (sačuvana je darovnica kojom knjige ostavlja samostanskoj biblioteci). Prema konstataciji Altanera, sve javne biblioteke u Švicarskoj zajedno posjeduju 183 grčka rukopisa. »Dobra polovica od toga, točnije 93 rukopisa«, navodi Altaner, »pripada Sveučilišnoj biblioteci u Baselu. To se daje tumačiti time da je Johannes da Ragusa oporučno ostavio svoju zbirku rukopisa dominikanskom samostanu«. ¹⁵ Nakon dokidanja dominikanskog samostana Stojkovićev poklon samostanskoj biblioteci prešao je u bazelsku gradsku, pa onda u sveučilišnu biblioteku i danas je vlasništvo sveučilišne biblioteke.

Te je grčke rukopise, koje će darovati samostanskoj biblioteci, Stojković nabavio uglavnom za vrijeme boravka u Carigradu.

Zna se da je Kuzanski od bazelskih dominikanaca tražio da mu iz svoje biblioteke posude jednu knjigu (radilo se o Novom zavjetu u grčkoj predaji, jednom pergamentnom kodeksu iz 12. stoljeća) za koju je znao da je ranije pripadala Ivana Stojkoviću. Dominikanci su pozitivno odgovorili na njegovu zamolbu.

Ta je biblioteka dominikanskog samostana bila očito jedno od intelektualnih žarišta tadašnje Europe jer se uz nju vežu neka od najznačajnijih imena tadašnje europske intelektualne elite. Između ostalih u toj se je biblioteci jedan od najznačajnijih njemačkih humanista *Johannes Reuchlin* (1455–1522)¹⁶ upoznao s djelima Nikole Kuzanskog. Iz biblioteke je, kako

¹⁵ Usp. B. Altaner, »Zur Geschichte der Handschriftensammlung des Kardinals Johannes von Ragusa«, u: *Historisches Jahrbuch*, 47 (1927), str. 730–732. Altaner se poziva na *Basler Zeitschrift für Geschichte und Altertumskunde*, XVIII (1919) i *Revue d'histoire ecclesiastique*, XIX (1923) te na *Basler Jahrbuch* iz 1895.

Postoji dokument prema kojem je Stojković svoju biblioteku ostavio dominikanskom samostanu 1443. (*Testamentum Johannis de Ragusio*, Lausannae, 19. Juli 1443. objavljen u: R. Beer, *Eine Handschriftenschenkung aus dem Jahr 1443*, u: Serta Harteliana, Beč, 1896, str. 270–274, te K. Escher, »Das Testament des Kardinals Johannes de Ragusio« u: *Basler Zeitschrift für Geschichte und Altertumskunde*, XVI (1917), str. 208–210).

U Stojkovićevu testamentu u vezi s rukopisima i knjigama stoji:

»...omnes et singulos suos quarumcumque facultatum libros graecos quam latinos, canonicos, theologicos et civiles, quorumcumque tenorum et cuiuscumque qualitatis existant, parvos et magnos et in quocumque loco existentes... donavit«, vidi: B. Altaner, op. cit., str. 732. i K. Escher, »Das Testament des Kardinals Johannes de Ragusio«, u: *Basler Zeitschrift für Geschichte und Altertum*, XVI (1917), str. 208–212.

¹⁶ Johannes Reuchlin (Pforzheim 1455 – Stuttgart 1522). Ovaj, možda najznačajniji njemački humanist i predstavnik renesansnog novoplatonizma, u humanističkim krugovima

Die .29. Septembris .1439. ambrusianus ea facere jalis cu dileris
 venerabilis apphensionis Antimopolim et erat dico sibi non quis est
 reat de galia venet. ad eoa dno conuincel disparto conuincel
 aduocum ipos et picha in eis ipos quo dilecti i. uenit ipos post
 no venenit expta et patoris ipos quo dilecti i. uenit ipos post
 erant et suscipunt eoa bonozifio cum barula ipos ad lino de mbe
 cum equo abotati plures bonozifio eoa ad loca habitatio et erat facti
 ipos post habitatio mentator de venetio ubi neco ad factum et
 alios nobiles et milites fuerunt usitati expta et patoris scemp apertio
 remissionem pua et exortabo ut post labores maio late quiescant
 tunc aut boni ordinata et parata in oibz uti fidei et necessarios et d. 2. pa.
 et deputati .3. et quous ab finibus eis et que erat hie facti et tunc
 venenit fuerunt admistrati illa hie et tunc et causa facti tunc
 et tunc et tunc hie habundantissima et eam hie qua venenit
 fuerunt usitati plures et tunc nobiles et milites expta et ut supra
 facti expta duos ordinu de pona. v. pitoris et tunc et tunc abue
 tu ipos et factos se et tunc ipos ad oia simplata eoa et tunc
 hie quenerunt

Die .29. die .1. dno uenit ad ambicibus misam ab fiam maior captam
 mentator de venetio ubi tunc et tunc et tunc venetio ambicibus misam
 et tunc venetio ubi tunc et tunc et tunc ad oia simplata eoa
 tunc hie dno ipos in sum misam et tunc et tunc et tunc et tunc

Slika 2. Iz Stojkovićeve ostavštine u Sveučilišnoj knjižnici u Baselu. Kserokopirao ogranak Matice hrvatske u Baselu. Basel, studenoga 1969.

je vidljivo iz dokumenata (točnije iz popisa rukopisa Stojkovićeve biblioteke), posudio i mnoge grčke rukopise, koji su pripadali upravo Stojkovićevoj biblioteci. Mnoge od njih nikada nije ni vratio biblioteci.¹⁷

A Reuchlin je opet povezan s jednim od značajnijih hrvatskih filozofa humanizma i renesanse, s *Jurjem Dragišićem* (Georgius Benignus de Salviatis, 1445–1520).¹⁸

poznat je pod nadimkom Kapnion ili Capnio. Osnovno je školovanje dobio u dominikanskom samostanu u rodnom gradu, a studirao na sveučilištu u Freiburgu i potom u Tübingenu. U doktora prava promaknut je 1484. godine. Na sveučilištu u Ingolstadtu poučavao je grčki i hebrejski. Najznačajnija su mu djela *De arte cabbalistica* i *De verbo mirifico*. Poznat je upravo po tome što se kao hebraist zalagao za očuvanje hebrejskih knjiga u čemu ga je podržao naš Juraj Dragišić.

¹⁷ O tome vidi A. Vernet, op. cit.

¹⁸ O Jurju Dragišiću vidi: B. Pandžić, »Život i djela Jurja Dragišića« u: *Dobri pastir*, god. XXVI, sv. I-II, Sarajevo, 1976; S. Zimmermann, »Juraj Dragišić (Georgius Benignus de Salviatis) kao filozof humanizma«, u: *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. 227, Zagreb, 1928; E. Erdmann / B. Pandžić, *Juraj Dragišić und Johannes Reuchlin*, Bamberg, 1989; K. Krstić, »Juraj Dragišić (Georgius Benignus Argentinensis Salviatus ili de Salviatis)«, *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. 3, 1958; Z. C. Šojat, *De voluntate hominis eiusque*

Kuzanskog i Reuchlina povezuje prije svega humanistički interes i vezanost uz talijanske humanističke krugove. Obojica su studirala u sjevernotalijanskim gradovima, obojica su u doticaju s nekima od najpoznatijih talijanskih humanista, obojica su strastveni sakupljači rukopisa te poznaju i čitaju tekstove na grčkom, hebrejskom i latinskom. Zajedničko im je i nastojanje oko pomirenja različitih vjeroispovijesti i postizanja vjerskog mira.

Najnovija istraživanja pokazuju¹⁹ kako je Reuchlin posjetio Kuzančevu biblioteku u Kuesu i kasnije posuđivao knjige i iz nje. Iz njegovih je radova očito da je bio pod Kuzančevim utjecajem. Reuchlin je kao humanist branio od spaljivanja židovske knjige i o tome napisao spis *Augenspiegel*. U tome će mu podršku pružiti Juraj Dragišić, koji je od Crkve imenovan članom povjerenstva što je trebalo dati ocjenu Reuchlinove knjige.²⁰ Dragišić će se izjasniti u korist Reuchlina. O tome piše spis *Defensio praestantissimi viri Ioannis Reuchlin [...] per modum dialogi edita...*, objavljen prvi put 1517. i drugi put 1518. u Baselu. No taj je isti Dragišić i na drugi način vezan uz firentinski krug s kojim je u kontaktu bio i Nikola Kuzanski. Naime, osim što je napisao spis kojim brani kardinala Bessariona²¹ (koji je bio u prijateljskim vezama s Kuzanskim), on će napisati i spis u obranu Lorenza de' Medici, a posljednja od četiri obrane koje je napisao u svom životu upravo je ona koju piše za Johannesu Reuchlina.

Kad se pomnije istraže motivi Dragišićeve obrane Reuchlinova nastupa, lako se uviđa da ih treba tražiti prije svega u pripadnosti istom intelektualnom krugu vezanom uz Platoničku akademiju u Firenzi. Uostalom, u vezi

praeeminentia et dominatione in anima secundum Georgium Dragišić (Diss.), Rim, 1972; L. Wadding, *Scriptores Ordinis Minorum*, ed. nova, Rim, 1906; E. Banić-Pajnić, »Dragišićev spis za Savonarolu (Propheticae solutiones)«, u: *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 27–28 (1988); ista: »Juraj Dragišić«, u: *Hrestomatija filozofije*, sv. 9, *Starija hrvatska filozofija* (ur. Franjo Zenko), Zagreb, 1997; ista: »Juraj Dragišić«, u: *Hrvatska filozofija I*, bibl. »Scopus«, Hrvatski studiji, Zagreb, 2001; F. S. Čavar, *Georgio Benigno Salvati (Juraj Dragišić, c. 1444–1520)*, *Profilo bio-bibliografico*, Roma 1977. (Diss.); M. Urban, *Juraj Dragišić (Georgius Benignus de Salvatis)*, Dubrovnik, 1998.

¹⁹ Npr. F. Nagel, »Profectio Cusana. Johannes Reuchlin und Nikolaus von Cues«, u: *Ruperto Carola. Mitteilungen der Vereinigung der Freude der Studentenschaft der Universität Heidelberg*, XV (1963), str. 88–95.

²⁰ O tome vidi E. von Erdmann-Pandžić, *Juraj Dragišić und Johannes Reuchlin*, Bamberg, 1989. te naš prikaz knjige »Juraj Dragišić« u: *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 33–34 (1991), str. 184–190.

²¹ Spis u obranu kardinala Bessariona izgubljen je, a o njemu sam Dragišić izvještava u svom djelu *De natura caelestium spirituum quos angelos vocamus*, napisanom u Dubrovniku 1499. godine.

je s upravo tim krugom i bizantski intelektualac kardinal Bessarion, kojemu Dragišić posvećuje prvu svoju obranu, i koji mu je na neki način bio mentorom (a kojemu vjerojatno duguje svoj nadimak Benignus).

No premda su se kretali u istom krugu okupljenom oko Platoničke akademije (ranije je već rečeno nešto o vezama između Kuzanskog i bizantskih intelektualaca, posebice Plethona i Bessariona), premda su kontaktirali s istim osobama, pripadnicima toga kruga i premda su i jedan i drugi u crkvenoj hijerarhiji zauzimali visoke položaje (Dragišić je bio imenovan biskupom grada Caglija u urbinskom vojvodstvu 1507. godine; u Firenzi je kao »propovjednik učenih« bio jedan od najuglednijih crkvenih velikodostojnika), dosad nisu nađena pisana svjedočanstva o tome da je Dragišić osobno poznao Kuzanskog. Razlog možda leži u činjenici što je Dragišić znatno mlađi od Kuzanskog.

Premda, dakle, nema neposrednog navođenja Kuzančeva imena u djelima dvojice hrvatskih teologa/filozofa niti svjedočanstva o tome da su bili u neposrednom kontaktu, ipak se ovi značajni mislioci iz razdoblja humanizma i renesanse na ovaj ili onaj način mogu dovesti u vezu sa slavnim kardinalom iz Kuesa.

NICHOLAS OF CUSA AND CROATIAN PHILOSOPHERS AND THEOLOGAINS IN HUMANISM AND THE RENAISSANCE

Summary

The text analyzes the relations and influences between the possibly most important thinker of the beginning of the modern times, Nicholas of Cusa, and several Croatian philosophers and theologians in the Humanism and the Renaissance periods. This above all concerns the ties between Ivan Stojković, an important philosopher and theologian, and Nicholas of Cusa, and also some other ties between Cusanus and Juraj Dragišić, and Andrija Dudić, respectively. The authoress particularly emphasizes the importance of Stojković's library, that is, his collection of manuscripts, that he had left to the Dominican Monastery in Basel, and which had, it would seem, played a significant role in the intellectual formation of Nicholas of Cusa.

Key Words: Nicholas of Cusa, Ivan Stojković, Juraj Dragišić, Johannes Reuchlin, Council of Basel, manuscripts, Platonic Academy